

Suggesties voor schrijfopdrachten voor alle vakken in de Tweede fase van havo/vwo

Carien Bakker, Theun Meestringa,
SLO/UCL0,
Enschede, september 2003

uclo
RUG

Samen werken aan beter onderwijs!

Inleiding

In deze bundel beschrijven we acht verschillende schrijfopdrachten die eenvoudig ingepast kunnen worden in de lessen van alle vakken. De schrijfopdrachten hebben twee functies:

1. Ze bevorderen het denken over de vakinhoud en daarmee het leren van het vak.
2. Ze stimuleren leerlingen om vaktaal te gebruiken.

De opdrachten kunnen gegeven worden in plaats van of aanvullend op de verwerkingsvragen die leerlingen bij teksten dienen te beantwoorden. De opdrachten kunnen ook gebruikt worden om het onderwijsleergesprek diepgang te geven. Het betreffen schrijfopdrachten die in korte tijd gemaakt kunnen worden door de leerlingen. Ook het inpassen van de opdrachten binnen het bestaande programma kost de docent niet veel tijd. Traditioneel nakijken is niet (altijd) nodig bij deze schrijftaken, uitwisselen en (enkele) laten voorlezen wel. Even de korte schrijfproducten doorlezen kan veel vertellen over het inzicht dat de leerling heeft in de leerstof.

De opdrachten kunnen op twee manieren gebruikt worden:

- Bij het begin van een les(senserie) om de algemene en vakspecifieke voorkennis te activeren. Hiervoor zijn de schrijfopdrachten 'schrijfkaders', 'mindmaps', 'exploratief of verkennend schrijven' en 'persbericht' goed te gebruiken.
- Bij de verwerking van de leerstof zijn de voorgaande opdrachten ook goed bruikbaar, maar daarvoor zijn ook 'microthema', 'begrippen uitleggen aan leken', 'stellingen' en 'leeslogboek' geschikt.

Inhoudsopgave

<u>1.</u> Schrijfkaders/ aanvultaken	3
<u>2.</u> Microthema	4
<u>3.</u> Begrippen uitleggen aan leken	5
<u>4.</u> Mindmap	6
<u>5.</u> Stellingen	8
<u>6.</u> Exploratief of verkennend schrijven	9
<u>7.</u> Persbericht	10
<u>8.</u> Leeslogboek	11

Schrijfkaders/ aanvultaken

Te gebruiken bij *voorkennis oproepen* en bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*

Korte omschrijving

Schrijfkaders bieden leerlingen steun bij het uitvoeren van zakelijke schrijfoopdrachten. Op school zijn schrijfoopdrachten vaak open, waarbij leerlingen (pas) verkregen informatie moeten herformuleren. Dat is lastig en leidt soms de aandacht af van de inhoud. Open schrijfoopdrachten kunnen startproblemen en te korte of onsamenvangende teksten opleveren.

Door schrijfkaders aan te bieden kunnen leerlingen zich concentreren op de inhoud van de tekst. De opdrachten zijn gemakkelijk en snel te maken (in een paar minuten!). De teksten die verschillende leerlingen schrijven met behulp van schrijfkaders zijn eenvoudig vergelijkbaar.

Instructievoorbeeld

Vul onderstaand schrijfkader aan.

Over het onderwerp wist ik al
Ik heb nu geleerd dat
Ook heb ik geleerd dat
Iets anders wat ik te weten ben gekomen is dat
Tot slot heb ik geleerd dat

Andere voorbeeld(en)

Onderzoek(je)

Ik moest uitzoeken of ...
Ik dacht dat ik zou vinden dat ...
Toen ik mijn onderzoek uitvoerde,
vond ik dat ...
Ik kon zien dat ...
Ik heb geleerd dat
Ik vraag me af of

Bewijs

Ik wil aantonen dat ...
Mijn beginpunt is ...
Van hieruit kan ik afleiden dat ...
Daarom
Dit laat dus zien dat

Vergelijkingen

Ofschoon / Hoewel een en een
... verschillend zijn, zijn ze in
sommige interessante opzichten
ook gelijk.
Bijvoorbeeld, beide ...
Ze zijn ook gelijk in ...
De is net zo als ...
De ... lijkt op ...
Tot slot zijn ze allebei ...

Science- onderzoek

Ik ben aan het onderzoeken ...
Ik zal dit doen door ...
Om een goede test te doen, moet
ik ...
Ik denk dat ik zal ontdekken dat ...

Science – evaluatie

Mijn resultaten waren ...
Deze resultaten laten zien dat ...
Voordat ik dit onderzoek deed,
dacht ik dat de resultaten zouden
laten zien dat ...
Dus ik ...

Microthema

Te gebruiken bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*

Korte omschrijving

Een microthema is een korte schrijfpdracht. Kenmerkend van een microthema is dat leerlingen sleutelbegrippen uit hun vak op nieuwe situaties toe-passen en aan leken uitleggen. Leerlingen moeten bijvoorbeeld een advies geven, een ingezonden brief beantwoorden, een meningsverschil of probleem oplossen.

Een microthema stimuleert tot een intensieve en gerichte bestudering van leerboeken en aantekeningen. De lengte van de te schrijven tekst is kort, terwijl wel een maximum aan denkwerk wordt gegenereerd.

Voorbeeldinstructie:

Vak: biologie. Onderwerp: stofwisseling en spijsvertering

Je vriendin van 17 (1,63 meter en 65 kilogram) vindt zichzelf te dik en wil graag 5 kilo afvallen. In de Libelle van haar moeder heeft ze iets gelezen over een sapdieet, een dieet waarbij ze 21 dagen lang dagelijks alleen maar 3 liter (versgeperste) vruchte- en groentesap tot zich mag nemen. Ze vraagt zich af of dit dieet gezond genoeg is en vraagt jou om een advies. Schrijf in maximaal 250 woorden je advies, ga daarbij vooral in op de gevolgen van dit dieet op de stofwisseling en spijsvertering. Geef ook alternatieven.

Voorbeelduitwerking

Lieve Dory,

Nee, niet doen, zou ik zeggen! De enige voedingsstoffen die je met dit dieet binnen krijgt zijn water en vitamines en je hebt nu eenmaal meer nodig, zeker als je het drie weken volhoudt. Met dit dieet krijg je te weinig koolhydraten en vetten en dus te weinig brandstoffen binnen. Na een paar dagen ga je je waarschijnlijk futloos voelen, omdat de voeding je geen energie geeft. Over twee weken is de jaarlijkse schoolsportdag en daar wil je toch wel aan mee doen, hoop ik... Ook krijg je onvoldoende eiwitten en mineralen binnen. Dit zijn belangrijke bouwstoffen voor je lichaam. Volgens mij kun je beter proberen om normaal te blijven eten, waarbij je wel minder vetten en koolhydraten tot je neemt. Misschien duurt het afvallen dan wat langer, maar het is wel gezonder. Koolhydraten en vetten zitten vooral in snoep, kaas, vlees, chips en patat en alcohol (...). Meer bewegen schijnt ook goed te zijn. Veel dansen dan maar op het feest bij Marieke zaterdag...

xxx

Marc

Begrippen uitleggen aan leken

Te gebruiken bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*

Korte omschrijving

Een eenvoudige, maar effectieve schrijfo opdracht is om leerlingen iets aan een leek te laten uitleggen. Aangezien het publiek (de leek) minder van het onderwerp weet dan de schrijver (de leerling), voelen leerlingen zich steviger in hun schoenen staan dan wanneer ze voor hun docent moeten schrijven. Die weet niet alleen meer, maar beoordeelt hen ook nog eens.

Een ander voordeel van deze schrijftaak is dat de leerlingen echt boven de leerstof moeten staan; ze moeten in eigen woorden formuleren en ze mogen geen jargon gebruiken (tenzij ze een toelichting daarop geven).

Veel reguliere schrijfo opdrachten kunnen gemakkelijk worden omgebouwd tot dit type opdrachten. De uitwerking van de opdracht neemt vaak niet meer dan een alinea in beslag.

Het verschil met een microthema is dat bij het begrippen uitleggen aan leken, geen communicatieve situatie (een brief aan, een artikel in ..) gegeven wordt.

Voorbeeldinstructies

Vak: Natuurkunde

Onderwerp: Middelpuntvliedende kracht

Leg je moeder uit waarom je een emmer met water verticaal kunt rondzwaaien zonder dat er een druppel water uit de emmer komt

Vak: Geschiedenis

Onderwerp: Calvinisme in de negentiende eeuw in Nederland

Leg je zusje van 12 in een of twee alinea's uit wat het verschil in levensopvatting is tussen vrijzinnige en orthodoxe protestanten.

Vak: aardrijkskunde

Onderwerp: Mobiliteitsstromen

Je vader klaagt over de vele files en wil graag meer asfalt om die files te bestrijven. Leg je vader uit dat meer asfalt op de weg zijn gebruikswaarde van ruimte misschien verhoogt, maar jouw belevingswaarde van de ruimte verlaagt.

Voorbeelduitwerking

Als er meer wegen komen, betekent dat dat jij je gemakkelijker en sneller op je werk kunt komen met je auto. Voor jou wordt dan de gebruikswaarde van de ruimte hoger. Je kunt er immers meer mee. Maar ik vind dat het landschap er niet echt mooier van wordt. Wegen en auto's zijn lelijk. Ik belev het landschap dan als minder mooi, waardoor voor mij de belevingswaarde afneemt.

Mindmap

Te gebruiken bij *voorkennis oproepen* en bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*

Korte omschrijving

In een mindmap probeert een leerling schematisch aan de hand van kernwoorden structuur aan te brengen in de leerstof. Hij tracht relaties tussen begrippen die in de leerstof aan de orde is gekomen in een netwerk te verduidelijken. Met behulp van een mindmap kan een leerling zich tevens goed voorbereiden op het daadwerkelijk schrijven van een tekst. Er zijn verschillende soorten mindmaps:

- het *associatieve netwerk* (goed te gebruiken om voorkennis te verkennen)
- het *conceptuele netwerk* (idem, maar ook om verwerkte kennis te laten zien)
- het *hiërarchische netwerk* (vooral geschikt om kennis te verwerken).

Voorbeeldinstructies

Associatief: *Gegeven een onderwerp*

1. Schrijf het onderwerp in grote letters midden op een papier.
2. Schrijf vervolgens alle woorden die er bij je opkomen rondom het onderwerp. Je hebt daarvoor (5) minuten.
3. Trek vervolgens lijnen tussen woorden die volgens jou bij elkaar horen..

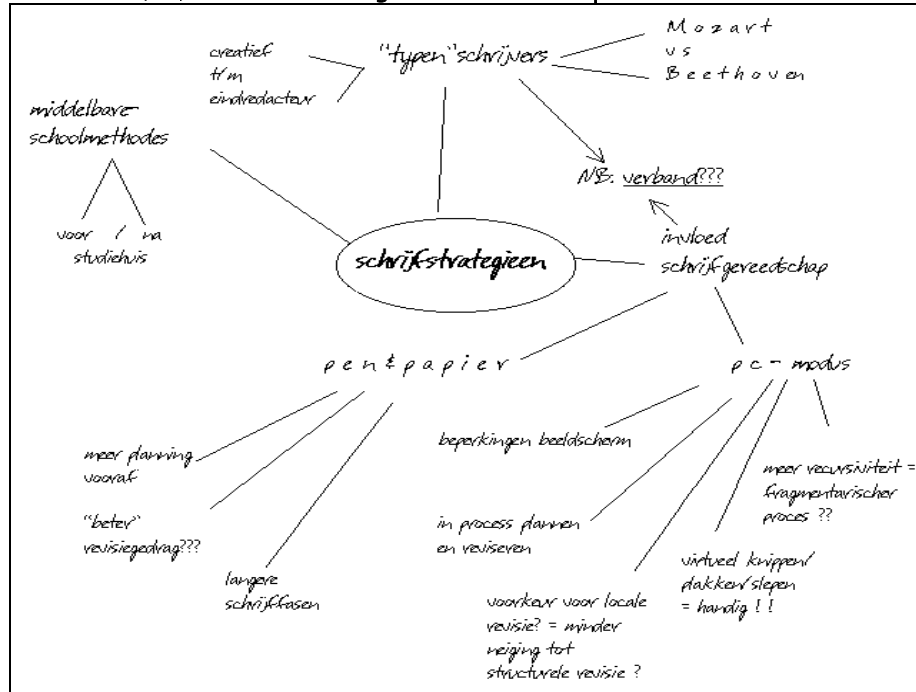
Conceptueel: *Gegeven een aantal (3 tot 7) begrippen.*

1. Verdeel de begrippen over een leeg vel papier.
2. Teken verbindingslijnen tussen alle begrippen.
3. Benoem de relaties en schrijf die verbindingswoorden bij de lijnen (bijvoorbeeld: kan worden, heb je nodig, maak deel uit van)

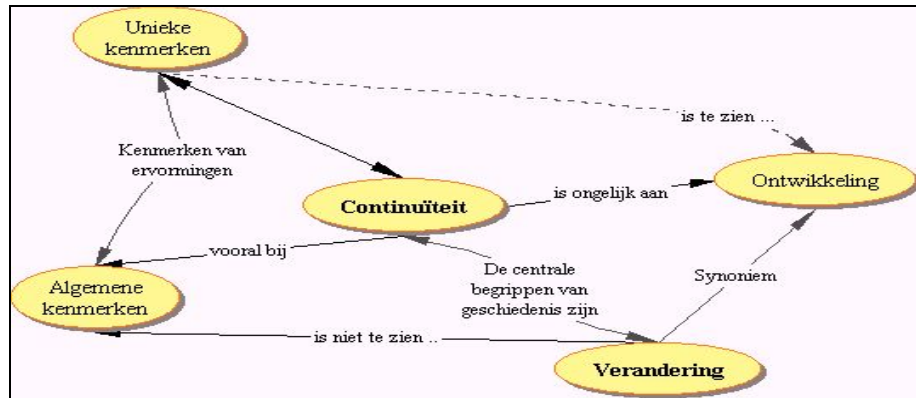
Hiërarchisch: *Gegeven een rij begrippen (rond een onderwerp)*

1. Zoek het hoofdbegrip op (waar alle andere onder vallen) en zet dat bovenaan op een papier.
2. Bekijk alle begrippen en probeer een aantal deelverzamelingen te onderscheiden. Bedenk voor elke deelverzameling een titel die de lading dekt. Zet de titel van de eerste deelverzameling onder het hoofdbegrip en schrijf er vervolgens alle begrippen die bij de deelverzameling horen naast. Trek verbindingslijnen tussen de titel en begrippen en tussen het hoofdbegrip en de deelverzamelingen.
3. Herhaal dit per deelverzameling, totdat alle begrippen op het papier staan.
4. Schrijf woorden bij de verbindingslijnen die de relatie tussen de begrippen weergeven (bijvoorbeeld: bestaat uit, eet, is een onderdeel van, is een voorbeeld van)

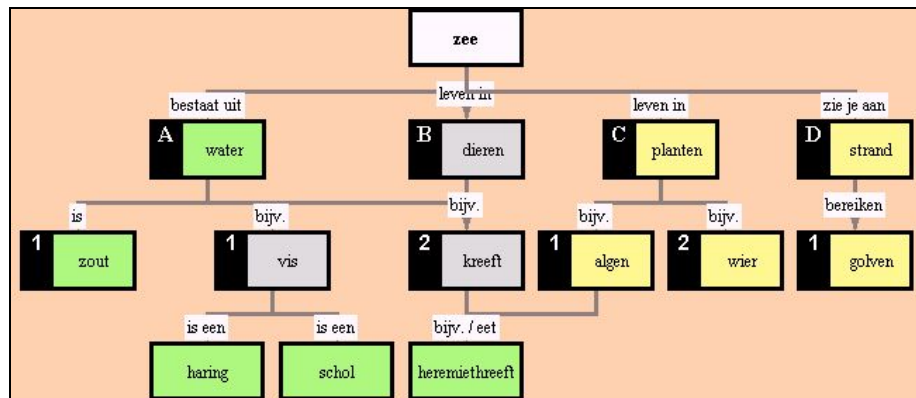
Voorbeeld(en) van uitwerkingen van mindmaps

Figuur 1: Voorbeeld associatief netwerk van www.schrijfcentrum.nl

Figuur 2: Voorbeeld van associatief netwerk van een geschiedenisles

Figuur 3: voorbeeld van een hiërarchisch netwerk

Stellingen

Te gebruiken bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*

Korte omschrijving

Een stelling is een bewering die men wil zien aangenomen, zegt van Dale. Het is een pregnante uitspraak waarover de meningen kunnen verschillen. De opdracht een stelling te formuleren, roept de leerling op een belangrijk onderdeel of hoofdzaak van de leerstof helder in een zin op te schrijven.

Instructievoorbeld

Kies een onderwerp uit dit hoofdstuk dat voor jou het belangrijkste is. Bedenk een stelling bij dat onderwerp die je kunt verdedigen.

Vorm een groepje van vier. Vergelijk de stellingen met elkaar. Zijn ze allemaal waar? Zoek een stelling uit die je allemaal kunnen verdedigen en die veel reacties van je klasgenoten zal oproepen.

Voorbeeld(en) van uitwerkingen

Bij biologie:

Een cooling down is minder nodig dan een warming up.

Het is jammer dat 'inprenten' op school zo weinig voorkomt: het leven op school zou er een stuk gemakkelijker mee kunnen zijn.

Van de spijsvertering wordt je ook niet vrolijk; als je daar allemaal aan moet denken voor je een hap neemt

Bij aardrijkskunde:

Alle mensen vertonen ruimtelijk gedrag, en dat is maar goed ook.

Omdat de wereld van de zon afhankelijk is, is de zorg voor de 'sluier van moeder aarde', de atmosfeer, wel het belangrijkste.

Bij geschiedenis:

Vrouwen spelen in de sovjetmaatschappij nog steeds een traditionele rol

De 'Libelle' is belangrijker geweest voor de vrouwenemancipatie dan de tijdschriften van Man-Vrouw-Maatschappij en Dolle Mina

Bij geschiedenis gaat het eigenlijk helemaal niet om continuïteit: wat vanuit historisch oogpunt belangrijk en interessant is, zijn de veranderingen.

'Standplaatsgebondenheid', dat je vastzit aan je tijd en cultuur, gaat niet altijd op. Net zoals je ook niet vastzit aan je eigen normen en waarden: mensen in alle tijden en culturen kunnen ook afstand nemen en kijken naar hun eigen normen en waarden.

Exploratief of verkennend schrijven

Te gebruiken bij *voorkennis oproepen* en bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*

Korte omschrijving

In deze schrijftaak schrijven leerlingen maximaal 10 minuten achter elkaar over een vraag die de docent stelt naar aanleiding van (aangeboden of toekomstige) leerstof. Bij het schrijven schenkt de leerling geen aandacht aan opbouw, spelling, zinsbouw en dergelijke. Doel is dat leerlingen zich op een probleem concentreren en het probleem doordenken.

Het gaat er om zoveel mogelijk ideeën te ontwikkelen en associaties en verbanden te leggen naar aanleiding van een gegeven vraag, niet om een afgeronde verhandeling. Het product is nooit 'af', maar de opdracht genereert veel gedachten.

Het kan gebruikt worden bij de introductie van een nieuw onderwerp, als time-out tijdens de les, als wijze van samenvatten van de les of als verwerkingsopdracht.

Voorbeeldinstructie

Vak: geschiedenis

Onderwerp: het gezinsleven, huwelijk en kerk

We gaan het straks in de les hebben over de ideeën van de rooms katholieke kerk over het homohuwelijk. Schrijf 5 minuten lang alles op wat er in je op komt als je aan dit onderwerp denkt. Schrijf achter elkaar door, stop geen enkel moment met schrijven. Maak je niet druk om taalfouten, concentreer je vooral op het onderwerp. Dwing jezelf om bij het onderwerp te blijven en niet af te dwalen. Heb je even geen gedachten meer over het onderwerp, schrijf dan net zolang het woord 'ontspannen' (of een ander woord) op tot je wel weer gedachten over het onderwerp krijgt.

Voorbeelduitwerking

Tja, de kerk en het homohuwelijk. O nee, de rooms-katholieke kerk. Het homohuwelijk is in Nederland toch niet verboden? Volgens mij heb ik laatst nog iets gezien over twee homo's die met elkaar trouwden. Waarom willen mensen eigenlijk trouwen. Wat zit daar nu achter. En waarom wil een kerk dat verbieden, want dat is er volgens mij aan de hand. Ik weet het nog niet zo goed. Ontspannen, ontspannen, ontspannen, in de Bijbel staat natuurlijk wel het een en ander over het huwelijk en daarin staat dat het vooral bedoeld is voor man en vrouw. Niet voor mensen van het gelijke geslacht. De rk-kerk wil dat dit het huwelijk voorbehouden blijft aan man en vrouw. Tja wat vind ik daar eigenlijk van. Een mens moet toch kunnen samenleven met wie hij wil? Het blijft natuurlijk wel wat raar. Homo's bedoel ik. Ontspannen, ontspannen. Ik geloof niet dat ik dat mag zeggen. Maar toch vind ik het wel wat gek. Dat je valt op een iemand van het verkeerde nee zelfde geslacht wil toch nog niet zeggen dat je zomaar moet gaan trouwen? Waarom hebben homo's die rechten eigenlijk gekregen in Nederland? Zal wel met de emancipatie te maken hebben. Ontspannen, ontspannen ontspannen. De kerk baseert zich ook maar op een bijbel en die wordt ook nog eens door iedereen anders geïnterpreteerd. Van mij mag de rk-kerk wel vinden dat het niet.

Persbericht

Te gebruiken bij *voorkennis oproepen* en bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*

Korte omschrijving

Een 'persbericht' geeft een korte zakelijke beschrijving van het belangrijkste wat er gebeurd is. In de eerste zinnen staat wie wat waar meegemaakt of gevonden heeft en wat daarvan zo bijzonder is (om de lezer over te halen de rest van het bericht te lezen). De rest van de tekst geeft daarop een korte toelichting. Het geven van de opdracht een persbericht te schrijven, dwingt de leerling zich te concentreren op de hoofdzaken. Als de opdracht bij de oriëntatie op een thema of onderzoek gegeven wordt, dwingt het de leerling ook na te denken over de mogelijke uitkomst: Wat zal ik voor bijzonders leren? Wat zal het resultaat (kunnen) zijn?

Instructievoorbeeld

Stel je voor dat je klaar bent met dit thema / je onderzoek. Denk na: Wat zal ik voor bijzonders /nieuws / verrassends hebben geleerd? Wat zal het onderzoek hebben opgeleverd?

Schrijf nu een persbericht over wat je hebt geleerd / over je voltooide onderzoek.

Een persbericht heeft de volgende opbouw:

<KOP>

<plaats?, <datum>. <koptekst: een paar zinnen in vet, die duidelijk maken wie wat waar meegemaakt of gevonden heeft en wat daarvan zo bijzonder is >.

<een toelichtende tekst van een of twee alinea's>

Voorbeeld(en) van uitwerking

Liever de Rivière!

Groningen, 15 april 2003

De leerlingen van 4 havo van Belcampo zijn ongelukkig. Ze hadden liever aan de Franse zuidkust gewoond met de school op loopafstand. Dit is de uitkomst van een onderzoek onder leerlingen van Belcampo, uitgevoerd door leerlingen van havo 4.

De afgelopen weken zijn de leerlingen van 4 havo van Röling College, vestiging Belcampo, erg druk geweest met een onderzoek naar de favoriete woon- en werkplek van de leerlingen op school. Het onderzoek werd verricht in het kader van het vak aardrijkskunde. De leerlingen hebben hun medeleerlingen geïnterviewd en kwamen tot de verrassende conclusie dat ze met zijn allen willen migreren.

Natuurlijk zijn er ook een paar leerlingen die Groningen de mooiste plek op aarde vinden, maar de meesten, blijkt uit het onderzoek, hebben toch wel moeite met de kou en de regen en de grote afstand die ze moeten afleggen om op school te komen. Sommigen reizen wel 25 kilometer, maar gemiddeld is de reisafstand 7,36 kilometer. Het grootste percentage (37) droomt van wonen aan de Cote d'Azur met een maximum reistijd tussen huis en school van 1 kilometer Slechts weinig leerlingen (0,4%) hebben concrete migratieplannen. Daarmee is wel weer bewezen dat mentale beelden ruimtelijk gedrag niet beïnvloeden

Leeslogboek

Te gebruiken bij *verwerking* (van delen) *van de leerstof*.

Korte omschrijving

Een logboek schrijven betekent feitelijk niet veel anders dan dat leerlingen notities maken tijdens het lezen. Je kunt de leerlingen vragen op verschillende zaken te letten: de argumenten in de tekst (bij geschiedenis bijvoorbeeld), op de onduidelijkheden van de tekst, op de relatie met het dagelijks leven, enzovoort,

Voorbeeldinstructies

Vak: Alle vakken

Onderwerp: alle vakken

1. Bestudeer de volgende tekst. Maak daarbij aantekeningen in de marge van de tekst. Je mag niets markeren met een viltstift. Elke keer als je die neiging hebt, schrijf je op waarom je die neiging hebt: waarom is die passage belangrijk? Is het een nieuw element in de redenering? Een belangrijk argument? Een goed argument?
2. Bestudeer de volgende tekst. Maak aantekeningen op een apart velletje: Wat vind je verwarrend tijdens het lezen? Licht toe waarom je dat verwarrend vindt.
3. Bestudeer de volgende tekst. Maak aantekeningen: Wat hebben je eigen ervaringen te maken met wat je leest?
4. Bestudeer de volgende tekst: Schrijf tijdens het lezen op welk effect de leerstof heeft op je persoonlijk leven, je opvattingen, je waarden en normen, je kijk op de dingen.
5. Bestudeer de volgende tekst. Schrijf op wat het onderwerp te maken heeft met andere vakken of met andere onderwerpen uit dit vak?

Voorbeelduitwerking

5. (na bestudering van een tekst uit over geluid bij Biologie)

De informatie over geluidsoverlast, decibellen en dergelijke komt mij goed van pas bij maatschappijleer en economie. Daar hebben we het over omgangsvormen en Schiphol. Ik weet nu beter waar de geluidsnormen op gebaseerd zijn.

Verantwoording

© 2003 Stichting leerplanontwikkeling (SLO) / UCLO, Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteurs: C. Bakker, T. Meestringa

Ten behoeve van: Docenten van de tweede fase van havo/vwo van de vestiging Belcampo, van het Roling College, Grningen

In opdracht van: Pionier, een samenwerkingsverband van het universitair centrum voor lerarenopleidingen (UCLO) van de Rijksuniversiteit in Groningen en drie scholen voor voortgezet onderwijs in Groningen

Besteladres

SLO, specialisten in leerprocessen
t.a.v. Ellie Kristens
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 646
e-mail E.Kristens@slo.nl

uclo
RUG

Samen werken aan beter onderwijs!